

MILJÖSTYRNINGSRÅDET

DATUM

2009-01-30

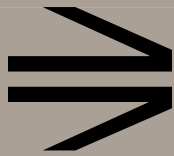
SIDOR

1 (26)

PM

JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I
OFFENTLIG UPPHANDLING

JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING



MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	2 (26)
PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

INNEHÅLL

Författare: Charlotta Frenander	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Inledning	3
Syfte	4
Avgränsning	4
1 Rättsutveckling, rättspraxis samt upphandlingslagstiftningen	5
1.1 Rättsutvecklingen	5
1.2 Rättspraxis från EG-domstolen	5
1.3 Rättspraxis från andra domstolar	7
1.4 Upphandlingsdirektiven	8
2 Lagstiftning och överenskommelser	10
ILO-konventionerna	10
FN:s millenniemål	12
Global Compact	12
3 EU-kommissionen och parlamentet – grönbok, meddelanden, tolkningsdokument och resolution	13
3.1 Grönbok	13
3.2 Meddelande	14
3.3 Tolkningsmeddelande	15
Resolution	17
4 Hur kan krav på socialt ansvarstagande kunna formuleras i en upphandling?	17
Som teknisk specifikation	18
Som teknisk specifikation – krav på produktionsmetod/tillverkningsprocess	19
Som teknisk specifikation av utförande av tjänst	20
Som utvärderingskriterium	20
Som särskilt kontraktsvillkor	20
Som kvalificeringskrav	22
5 Slutsatser	23
Bilaga 1: Beaktandesatserna	24
Bilaga 2: ILO konventioner	26

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	3 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

INLEDNING

Hållbarhetsbegreppet är brett och omfattar ekonomi, miljö samt etiska och sociala frågor. Hållbarhetsfrågorna har fått ett allt starkare fäste både inom näringslivet och inom offentlig sektor även om det kan konstateras att näringslivet arbetat längst med dessa frågor. CSR eller SR betyder Corporate Social Responsibility (eller bara Social Responsibility för att involvera fler organisationer) och kan översättas till "företagens sociala ansvar"¹. Ett ansvarsfullt företagande handlar om företag och andra marknadsaktörer som frivilligt tar ansvar som går utöver lagar och avtal. Enligt Tema FSA² är idén med CSR att socialt företagande kan ha ett direkt ekonomiskt värde. Många gånger används benämningen "hållbar affärsutveckling" i stället för CSR. Hur företag redovisar sitt arbete varierar dock i utseende och innehåll mellan olika företag.

Samtidigt börjar den offentliga sektorn kliva ut på banan. Olika policies och politiska mål och styrande program inom offentliga myndigheter och organisationer inriktas alltmer mot breda hållbarhetsperspektiv som tillsammans med miljö också innehåller sociala frågor. I december 2007 fattade Regeringen beslut om att statligt ägda bolag ska upprätta en hållbarhetsredovisning enligt Global Reporting Initiative's (GRI) riktlinjer.

Hållbarhetsredovisningar och frågor om sociala aspekter kommer allt mer upp till diskussion även vid offentlig upphandling inom statliga myndigheter, kommuner, landsting och regioner. Medborgarna sätter press på sina kommuner och förutsätter att de uppträder som etiska konsumenter.

EG-fördraget, bl a genom Amsterdamfördraget från 1997, tydliggör att hållbar utveckling är prioriterat område för den EU-gemensamma politiken. De nya upphandlingsdirektiven från 2004 är tydliga på att miljö och sociala hänsyn är möjligt och det betonas i en av beaktandesatserna (förordet) att *"i detta direktiv klargörs det därför hur de upphandlande myndigheterna kan bidra till att skydda miljön och främja en hållbar utveckling, samtidigt som de garanteras att de för sina kontrakt kan erhålla det bästa förhållandet mellan kvalitet och pris."*

Upphandlingslagstiftningen talar om "sociala hänsyn" (på engelska "social considerations"). Det avser hänsynstaganden i samband med en upphandling och behöver inte direkt återspegla den upphandlande myndighetens/enhetens arbete med socialt ansvar. "Etiska hänsyn" eller "etiska krav" är andra begrepp som förekommer. Vad som är skillnaden kan vara att de etiska hänsynen begränsas till främst mänskliga rättigheter, medan de sociala hänsynen är betydligt vidare och inkluderar faktorer såsom jämställdhet, tillgänglighet, integration, demokrati osv. Begreppet etik kan också innebära ett förhållningssätt; en etisk upphandling innebär att bland annat sociala hänsyn har beaktats.

Oavsett vilket begrepp som används kan en "etisk behovsanalys" genomföras redan i planering av en upphandling. En sådan analys beaktar faktorer som genom upphandlingen berör samhället. Idag ger upphandlingslagstiftningen uttryckligen goda förutsättningar för anpassning för funktionshindrade, motverkande av arbetslöshet och

¹ En annan svensk översättning är FSA, Företagens Samhällsansvar

² Se www.tema-fsa.se

	MILJÖSTYVRINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	4 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

särskilda åtgärder för ungdomar eller att tillgodoseende av särskilda behov hos särskilt missgynnade befolkningsgrupper som är användare av byggnader, kollektivtrafik eller olika tjänster (t ex bussar med låggolv eller datorer med blindskrift). Krav på att vägar som byggs ska vara trafiksäkra är också ett socialt krav som gynnar samtliga medborgare. Ett etiskt förhållningssätt handlar om ett medborgarinriktat synsätt där samhället ska vara tillgängligt för alla, men också om moral inom den egna organisationen, om jäv, mutor och bestickning. Ett etiskt förhållningssätt kan också innebära att varor och tjänster som används av den upphandlande myndigheten ska vara producerade på ett sådant sätt att internationellt erkända normer³ för skäliga arbetsvillkor och mänskliga rättigheter inte har eftersatts.

SYFTE

Idag finns flertalet praktiska exempel och rättspraxis beträffande socialt hänsynstagande vid offentlig upphandling. Dessa har dock hittills främst rört europeiska förhållanden och i väldigt liten utsträckning har de berört produktionsförhållanden i tredje land. Detta bakgrundsdokument ska bland annat belysa den åsikt som EU-kommissionen har framfört - att det kan antas att krav som påverkar organisationen i ett företag i ett tredje land är diskriminerande - speglar de faktiska och korrekta förutsättningarna för sociala hänsynstaganden vid offentlig upphandling.

Metoden är att dels redogöra för de viktigaste aspekterna som kan innefattas i begreppen "socialt ansvar" och/eller "sociala/etiska hänsyn", dels vilka förutsättningarna är för att inkludera dessa i offentlig upphandling. Utöver det tas frågan upp på vilka sätt dessa aspekter kan formuleras för offentlig upphandling, det vill säga hur och var i upphandlingsprocessen som krav eller villkor av detta slag kan ställas.

Detta dokument är ett komplement till "Analys av möjligheterna att använda GRI:s indikatorer och rapporteringsrutiner för socialt ansvar i offentlig upphandling".

AVGRÄNSNING

Detta dokument omfattar en studie av sociala och arbetsrättsliga villkor vid tillverkning, produktion och tillhandhållande av olika typer av varor, i synnerhet varor producerade i länder utanför EU. Det tar inte upp arbetsrättsliga frågor vid utförande och tillhandahållandet av tjänster inom EU:s medlemsstater, t ex tillämpning av kollektivavtal eller andra arbetsrättsliga frågor.

³ Ex vis ILO:s åtta kärnkonventioner

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	5 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

1 RÄTTSUTVECKLING, RÄTTSPRAXIS SAMT UPPHANDLINGSLAGSTIFTNINGEN

1.1 RÄTTSUTVECKLINGEN

Utvecklingen av de sociala samhällsfrågorna inom gemenskapen, till vilken EG-domstolen alltså bidragit, har inneburit att miljöpolitiska och socialpolitiska hänsyn fått ett allt större utrymme vid uppbyggandet av den inre marknaden.

Av EG-fördraget⁴ framgår att gemenskapen skall främja bland annat en ”hållbar utveckling⁵ inom gemenskapen som helhet, en hög nivå i fråga om sysselsättning och socialt skydd, jämställdhet mellan kvinnor och män[och] en hög nivå i fråga om miljöskydd och förbättring av miljöns kvalitet” (artikel 2). För att uppnå dessa mål skall gemenskapens verksamhet innefatta bl.a. upprättande av en inre marknad – till vilket område den offentliga upphandlingen hör – med avskaffade hinder för de fria rörligheterna. Vidare ska en gemensam miljöpolitik genomföras (artikel 3).

Gemenskapen skall vidare i all verksamhet sträva efter att undanröja bristande jämställdhet mellan kvinnor och män och att främja jämställdhet mellan dem (artikel 3.2). Den s.k. ”integrationsprincipen” (artikel 6) innebär att miljöskyddskrav skall integreras i utformningen och genomförandet av gemenskapens politik och verksamhet i enlighet med artikel 3, särskilt i syfte att främja en hållbar utveckling.

EU antog i december 2002 stadgan om de grundläggande rättigheterna, inspirerad av bl.a. Europakonventionen.⁶ Stadgan innehåller bl.a. ett allmänt diskrimineringsförbud (artikel 21) liksom bestämmelser om jämställdhet mellan kvinnor och män (artikel 23) och integrering av personer med funktionshinder (artikel 26) samt ytterligare hänsynstaganden. Stadgan utgör en del i fördraget om upprättande av en ny konstitution för Europa, däremot har ratificeringsprocessen stannat upp så stadgan har bara status som politisk deklaration och är alltså ännu inte juridiskt bindande.

1.2 RÄTTSPRAXIS FRÅN EG-DOMSTOLEN

De äldre upphandlingsdirektiven (som gällde t o m april 2004) saknade uttryckliga bestämmelser om vilka ”särskilda krav”, dvs miljö och sociala krav, som kunde ställas vid en offentlig upphandling. Det ledde till osäkerhet och oklarhet om vilka typer av krav

⁴ Grundfördraget från 1957 har senast ändrats genom Lissabonfördraget den 13 december 2007

⁵ I juni 2005 antog Europeiska rådet en förklaring om hållbar utveckling. Bl.a. följande sägs. ”Syftet är en ständig förbättring av livskvaliteten på jorden, både för nuvarande och kommande generationer. Det handlar om att bevara jordens förmåga att uppehålla liv i hela dess mångfald. Hållbar utveckling grundar sig på demokratiprincipen, rättsstatsprincipen och respekt för grundläggande rättigheter, inklusive frihet, jämlikhet och lika möjligheter för alla. [...] Målet är att främja en dynamisk ekonomi, full sysselsättning, en hög utbildningsnivå, hälsoskyddsnivå och miljöskyddsnivå samt en hög grad av social och territoriell sammanhållning i en fredlig och säker värld där kulturell mångfald respekteras.”

⁶ EGT nr C 364, 18.12.2000, s.1. Bestämmelserna i stadgan riktar sig till EU:s institutioner och organ samt till medlemsstaterna när de tillämpar unionsrätten (artikel 51).

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	6 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

som överhuvudtaget var möjliga att ställa och, om så var fallet, hur långtgående dessa kunde vara. EG-domstolens praxis från slutet av 1980-talet har däremot i viss mån klargjort att det är dels möjligt att använda andra kriterier än dem som är angivna i direktiven och dels att det är möjligt att ställa krav av annan art än renodlat ekonomisk, dvs av mer samhällseliga hänsyn.

Det är specifikt några domar från EG-domstolen som anses vara centrala för möjligheten att ställa miljökrav eller ta hänsyn till andra faktorer av icke rent ekonomisk karaktär: Concordia (C 513-99, "Finska bussarna"), PreussenElektra (C 379-98) och EVN Wienstrom (C 448-01).

Domsluten tydliggör att det utpräglade ekonomiska syftet bakom upphandlingsreglerna inte hindrar en upphandlande myndighet från att ställa krav på en leverantör som inte är renodlat ekonomiska när kravet anses bidra till att förverkliga ett i fördraget angivet mål, exempelvis miljöskyddsändamål. En förutsättning är naturligtvis att kraven inte strider mot gemenskapsrätten, framförallt inte principerna om likabehandling, transparens, proportionalitet och icke-diskriminering på grund av nationalitet.

Samma förhållande gäller för sociala hänsynstaganden. Där har främst två centrala domar format rättspraxis: Beentjes (C 31/87) och Nord-Pas-de-Calais (C 225/98). Båda dessa domar innehåller flera viktiga ställningstaganden för offentlig upphandling. De aktuella domarna har gällt tolkningen av de äldre upphandlingsdirektiven. En av frågeställningarna var i vilken utsträckning som upphandlande myndigheter kunde tillämpa egna "hjälpkriterier" när direktiven saknade bestämmelser⁷.

Beentjes-domen gällde bl a om det var förenligt med det då gällande byggdirektivet att ha med ett krav på att 70 % av den av leverantören anlidade arbetskraften skulle bestå av långtidsarbetslösa knutna till en regional arbetsförmedling. Domstolen konstaterades att det var möjligt att använda "hjälpkriterier" så länge dessa var lämpliga för en sådan bedömning och inte hade någon diskriminerande effekt. Domstolen benämnde kravet som ett tillkommande särskilt villkor, dvs ett villkor som, trots att det inte angavs i direktivet, ändå kunde uppställas.

Den fråga som många gånger diskuteras beträffande Beentjes-domen är om sådana här "tillkommande villkor" ska anses kunna vara kvalificeringskrav. I målet konstaterar domstolen att villkoret varken var ett kvalifikationskrav eller ett utvärderingskriterium och att kvalificeringskraven ska begränsas till en prövning av anbudsgivarnas lämplighet med hänsyn till deras tekniska förmåga och kapacitet samt deras ekonomiska och finansiella ställning.

Om det i målet aktuella kravet verkligen kan betecknas som ett "tillkommande särskilt villkor" har ifrågasatts eftersom det aktuella kriteriet i domen faktiskt användes för att fastställa vilket anbud som var det ekonomiskt mest fördelaktiga, dvs ett utvärderingskriterium.

Doktrinen, bl a Sue Arrowsmith⁸, diskuterar frågan vilken verkan Beentjes-domen har med avseende på rätten att ställa krav som inte är hänförliga till vare sig

⁷ EG-domstolens praxis har uttryckligen beaktats vid utformningen av de nya direktiven. Det borde därmed inte finnas någon anledning att tro att den fortsatta praxisbildningen skulle gå i en mer restriktiv riktning.

⁸ Sue Arrowsmith: The Law of Public and Utilities Procurement, Sweet and Maxwell,

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	7 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

Kvalifikationskraven eller tilldelningskriterierna. Hon menar att den mest naturliga tolkningen, med hänsyn till att domstolen konstaterar att kravet inte ryms inom området teknisk förmåga och kapacitet samt ekonomisk och finansiell ställning, vore att medge att sådana sekundära kontraktsvillkor generellt sett skulle kunna uppställas och grunda uteslutning av anbudsgivare. Mot denna tolkning står däremot den tolkning som EG-kommissionen har antagit i Communication Public Procurement Regional and Social Aspects, COM (89) 400 Final, och som också verkar ha blivit allmänt accepterad, nämligen ett generellt förbud mot uteslutning av anbudsgivare på grund av sekundära kontraktsvillkor. Uppfattningen grundas på att direktivens kriterier för uteslutning av anbudsgivare och utvärdering av anbud är uttömmande och därför inte medger uteslutning av andra än däri angivna skäl.

Nord-Pas-de-Palais gällde också ett krav rörande sysselsättning och en lokal åtgärd för att begränsa arbetslösheten. Med hänvisning till Beentjes godtog domstolen villkoret och betonade att kontraktsvillkor av detta slag inte får strida mot gemenskapsrätten och ska ha beaktats för anbudsgivarna, dvs framgå av förfrågningsunderlag och/eller annons.

Sammantaget visar domarna från EG-domstolen om miljö- och sociala hänsyn att det är möjligt att ställa krav som inte är av rent ekonomisk karaktär och att sådana krav får användas även vid bedömning av vilket anbud som är ekonomiskt mest fördelaktigt. Förutsättningarna är dock att de gemenskapsrättsliga principerna upprätthålls, att kravet har samband med kontraktsföremålet och att det måste gå att kontrollera om en leverantör uppfyller kravet. Det visar sig också att de miljökrav som bedömts av EG-domstolen har använts vid bedömningen av vilket anbud som är mest fördelaktigt, medan de sociala frågorna i rättsfallen hanterats utanför själva tilldelningen av kontrakten, med andra ord som kontraktsvillkor.

1.3 RÄTTSPRAXIS FRÅN ANDRA DOMSTOLAR

Länsrätten i Östergötland

Frågan om en kommuns beslut i kommunfullmäktige att verka för att kommunen blir en Fair Trade City har laglighetsprövats i en dom från länsrätten i Östergötland (mål 4619-07). Domstolen bedömer det vara förenligt med Kommunallagen och likabehandlingsprincipen och det strider inte heller mot LOU eller EG-rätten i övrigt. Följande resonemang förs:

- En laglighetsprövning avser ej upphandling, men länsrätten påpekar att det är tillåtet att ta bl a sociala hänsyn vid offentlig upphandling
- En diplomering som Fair Trade City innebär i huvudsak att en kommun åtar sig att följa ILO-konventioner som Sverige har ratificerat
- Kommunens engagemang är inte enbart knutet till föreningen Rättvisemärkt, dvs gynnar inte någon enskild. Inte heller är det ett otillåtet intrång inom utrikes- eller biståndspolitik

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	8 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

- Fair Trade City – konceptet involverar inte bara kommunen, utan även näringsidkare, ideella organisationer m fl inom kommunens geografiska område

Groningen District Court (97093 / KG ZA 07-320)

En dom från Nederländerna om användning av Fair Trade som utvärderingskriterier vid upphandling av varmdrycksautomater blev uppmärksammas när den kom. Saken var att den upphandlande myndigheten, Groningen, Nederländerna, angav som utvärderingskriterier för kaffe "Max Havelaar", men samtidigt om det inte uppfylldes var det kriteriet lika med "Knock-out". Douwe Egberts Coffeesystems B.V överklagade eftersom de inte hade kaffe som var märkt med Max Havelaar, däremot Utz certifiering. Groningen ändrar under upphandlingens gång kraven och sub-kriterierna, men vidhåller att kravet ska vara Max Havelaar eller likvärdigt. Groningen anser att det är nivån av "hållbarhet" ("sustainability") som finns i Max Havelaar som efterfrågas.

Domen är svårtolkad eftersom den uppenbarligen blandar ihop kvalificeringskrav med utvärderingskriterier. Domen rör enbart Fair trade, dvs "rättvis handel". Villkoren för rättvis handel kan inte med övertygelse anses som möjliga att använda i offentlig upphandling eftersom de bl.a. innehåller följande:

- Direktköp från små jordbrukskooperativ
- Förskottsbetalning och fast minimipris som ska täcka social och miljömässig utveckling
- Långsiktiga handelsrelationer

1.4 UPPHANDLINGSDIREKTIVEN

De båda upphandlingsdirektiven 2004/17/EG och 2004/18/EG anger i sina inledande beaktandesatser⁹ att dessa dels inte ska utgöra något hinder för att vidtagna åtgärder i sikte på hållbar utveckling, dels utförligare beskrivningar av syftena med de i direktivens artiklar angivna miljö- och sociala hänsyn. Beaktandesatserna återges i sin helhet i bilaga 1.

Det kan konstateras att de exempel som ges i beaktandesatserna i stort sett uteslutande berör nationella sociala frågor såsom anpassning för funktionshindrade, motverkande av arbetslöshet och särskilda åtgärder för ungdomar eller att tillgodose fastställda behov hos särskilt missgynnade befolkningsgrupper som är användare av ex vis en byggnad eller tjänst.

ILO-konventionen nämns endast kort i beaktandesats 33: ... "skyldighet ... att följa bestämmelserna i grundläggande ILO-konventioner (International Labour Organisation) om dessa inte har införlivats med den nationella lagstiftningen". Hur exakt man ska tolka detta är svårt att ange - kan det tas för intäkt att det är möjligt att sätta upp villkor för en varuleverantör att de ska redovisa huruvida ILO:s kärnkonventioner har följts vid produktionen av varan? I proposition 2006/07:128¹⁰ sidan 200ff framgår att särskilda

⁹ Beaktandesatserna nedan är från det klassiska direktivet 2004/18/EG

¹⁰ Prop 2006/07:128 Ny lagstiftning om offentlig upphandling och upphandling inomområdena vatten, energi, transporter och posttjänster

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	9 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

kontraktsvillkor är begränsat till köp av tjänster och byggtreprenader eftersom de rör uppdragets utförande, men att de kan tillämpas vid varuupphandling där varan ännu inte tillverkats, d.v.s. den tillverkas på uppdrag eller beställning av den upphandlande myndigheten. Då skulle det bland annat vara möjligt att kräva att leverantören följer de grundläggande ILO-konventionerna. Regeringen anser också att det därmed bör vara möjligt att ställa krav på arbetsmiljön när arbete utförs inom ramen för ett upphandlingskontrakt.

Utdrag ur beaktandesats 29, berör miljöaspekter m.m.

En upphandlande myndighet som vill fastställa miljökrav i de tekniska specifikationerna för ett bestämt kontrakt

”får föreskriva särskilda miljöegenskaper, t.ex. en viss produktionsmetod, och/eller särskilda miljöeffekter förgrupper av varor eller tjänster. Den får, men är inte skyldig att, använda lämpliga specifikationer som fastställts för miljömärken, t.ex. det europeiska miljömärket, (multi)nationella miljömärken eller andra miljömärken. Den upphandlande myndigheten bör då det är möjligt fastställa tekniska specifikationer för att ta hänsyn till kriterier avseende tillgänglighet för funktionshindrade eller formgivning med tanke på samtliga användares behov.”

Utdrag ur beaktandesats 33, berör särskilda villkor

”Villkoren kan till exempel syfta till att främja yrkesutbildning på arbetsplatsen och anställning av personer som har särskilda svårigheter att komma in på arbetsmarknaden, bekämpa arbetslöshet eller skydda miljön. Som exempel kan nämnas skyldighet att i samband med fullgörandet av ett kontrakt anställa långtidsarbetslösa eller att genomföra utbildning för arbetslösa eller ungdomar, att följa bestämmelserna i grundläggande ILO-konventioner (International Labour Organisation) om dessa inte har införlivats med den nationella lagstiftningen eller att anställa ett större antal personer med funktionshinder än som krävs enligt den nationella lagstiftningen.”

Utdrag ur beaktandesats 34, berör arbetsrättsliga villkor

”Gällande lagar, förordningar och kollektivavtal rörande anställningsvillkor och arbetarskydd, på såväl nationell nivå som gemenskapsnivå, är tillämpliga vid fullgörandet av ett offentligt kontrakt om dessa bestämmelser och tillämpningen av dem överensstämmer med gemenskapsrätten.”

Beaktandesats 46, berör skyddsvärda sociala aspekter inom EU-gemenskapen

”Det är enligt samma villkor som en upphandlande myndighet får använda kriterier som syftar till att tillgodose sociala krav som bland annat tillgodose behov- fastställda i specifikationerna för upphandlingen – hos särskilt missgynnade befolkningsgrupper, till vilka förmånstagarna/ användarna av de byggtreprenader, varor och tjänster som är föremål för upphandlingen hör.”

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	10 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

2 LAGSTIFTNING OCH ÖVERENSKOMMELSER

ILO-KONVENTIONERNA

ILO (International Labour Organisation) är FN:s organ för arbetsvillkor och sysselsättningsfrågor. Endast stater kan vara medlemmar och samtliga EU-stater är medlemmar. När en ny konvention har antagits ska, inom 18 månader, respektive medlemsstat lägga fram denna inför sin lagstiftande församling för åtgärd. Medlemsstaten är inte skyldig att ratificera konventionen, men kan utfärda rekommendationer eller inte vidta någon åtgärd alls. En medlem som ratificerat en konvention är skyldig att vidtaga åtgärder för att den ska få genomslag nationellt och rapportera dessa åtgärder till sk Internationella arbetsbyrån. Klagomål om att en medlemsstat inte iakttagit sina förpliktelser enligt en konvention kan riktas till Internationella arbetsbyrån.

Begreppet "grundläggande ILO-konventioner" eller "ILO:s kärnkonventioner" används i många olika sammanhang. Begreppet härrör från 1998 års deklaration om grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet (se nedan) och de konventioner som avses gäller föreningsfrihet, tvångsarbete, diskriminering och barnarbete.

Samtliga ILO-konventioner redovisas i Bilaga 2.

1998 års deklaration om grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet

Genom denna deklaration kom alla ILO-medlemmar överens om att varje stat genom sitt medlemskap är skyldiga att främja grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet, även de som inte har ratificerat de relevanta konventionerna. Efterlevnad kontrolleras genom krav på årlig rapportering även för dessa länder beträffande vilka åtgärder som vidtagits för att främja de grundläggande konventionernas principer och därtill lägger ILO varje år fram en global rapport. ILO har dock inga sanktionsmöjligheter gentemot enskilda länder.

Huvudsyftet med deklarationen var att säkerställa ett universellt erkännande och en universell tillämpning av de grundläggande arbetsnormer som formulerades vid toppmötet i Köpenhamn. Deklarationen är dock inte juridiskt bindande utan kan ses som avsiktsförklaring. En kärnkonvention kan inte jämföras med lag i stater förrän de ratificerat den. ILO:s principer har dock en mycket stark ställning genom att både stater och arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer ställer sig bakom dem.

I deklarationen från 1998 bekräftades de fyra grundläggande arbetsnormer som hade identifierats vid toppmötet i Köpenhamn:

- Föreningsfrihet och faktiskt erkännande av den kollektiva förhandlingsrätten.
- Avskaffande av alla former av tvångsarbete och annat påtvingat arbete.
- Faktiskt avskaffande av barnarbete.
- Avskaffande av diskriminering vid anställning och yrkesutövning.

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	11 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

Dessa fyra grundläggande arbetsnormer behandlas för närvarande i åtta ILO-konventioner¹¹:

- förenings- och förhandlingsrätt (87 och 98)
- barnarbete/minimiålder (138)
- diskriminering och lika lön (111 och 100)
- förbud mot tvångs- och slavarbete (29 och 105)
- värsta formerna av barnarbete (182)

OECD:s riktlinjer - Organisation for Economic Co-operation and Development

OECD:s riktlinjer för multinationella företag antogs år 2000. De utgörs av rekommendationer från regeringar till företag och har stöd av de OECD-länder som de flesta multinationella företag kommer ifrån. Enligt riktlinjerna bör företagen bidra till hållbar utveckling inom sin verksamhet och bli aktiva för att de grundläggande ILO-konventionerna efterlevs.

www.regeringen.se/content/1/c6/01/45/56/a13aca13.pdf

FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna

Förenta Nationernas generalförsamling antog och kungjorde den 10 december 1948 en allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna.

Omedelbart efter denna historiska händelse uppmanade generalförsamlingen alla medlemsstater att offentliggöra förklaringens text och att "göra den spridd, känd, läst och förstörd framför allt i skolor och andra undervisningsinstitutioner utan hänsyn till olika länders eller regioners politiska förhållanden".

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 23

1. Var och en har rätt till arbete, fritt val av sysselsättning, rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden samt till skydd mot arbetslöshet.
2. Var och en har utan diskriminering rätt till lika lön för lika arbete.
3. Var och en som arbetar har rätt till en rättvis och tillfredsställande ersättning som ger honom eller henne och hans eller hennes familj en människovärdig tillvaro och som vid behov kan kompletteras med andra medel för socialt skydd.
4. Var och en har rätt att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att värna sina intressen.

Artikel 24

Var och en har rätt till vila och fritid, innefattande skälig begränsning av arbetstiden samt regelbunden betald ledighet.

¹¹ Sverige har ratificerat samtliga dessa konventioner.

	MILJÖSTYVRINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	12 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

Artikel 25:1

Envar har rätt till en levnadsstandard, som är tillräcklig för hans egen och hans familjs hälsa och välbefinnande, däri inbegripet föda, kläder, bostad, hälsovård och nödvändiga sociala förmåner, vidare rätt till trygghet i händelse av arbetslöshet, sjukdom, invaliditet, makes död, ålderdom eller annan förlust av försörjning under omständigheter, över vilka han icke kunnat råda.

www.manskligarattigheter.gov.se/extra/page/?module_instance=7

FN:S MILLENIEMÅL

I september 2000 enades världens ledare på FN:s millennietoppmöte om en rad mätbara mål för att minska fattigdomen i världen. Målen ska vara uppnådda senast år 2015.

Millenniemålen innebär bland annat att:

- Fattigdom och hunger ska halveras till 2015.
- Alla barn ska gå i grundskola 2015.
- Jämställdheten ska öka och kvinnors ställning stärkas.
- En miljömässigt hållbar utveckling ska säkerställas till 2015.
- Globalt samarbete genom ökat bistånd, rättvisa handelsregler och lättade skuldbördor i utvecklingsländerna.
- För att uppnå detta ska fokus vara på
- Respekt för mänskliga rättigheter
- Alla måste kunna känna sig trygga och ha skydd mot fysiska och juridiska övergrepp, frihet från diskriminering och ett värdigt liv med tillräcklig levnadsstandard.
- Tillväxt och rättvis fördelning av resurserna
- Jordreformer, företag som bidrar till en fungerande arbetsmarknad, små banklån till fattiga som ger fler människor möjligheter att medverka till tillväxten samt rättvis fördelning av resurserna inte bara mellan rika och fattiga länder, utan också mellan människor inom ett lands gränser.

GLOBAL COMPACT

Global Compact är FN:s initiativ för att samla det internationella näringslivet kring tio grundläggande principer: mänskliga rättigheter, arbetsvillkor, korruption och miljö. Principerna fungerar som en internationellt rekommenderad uppförandekod. Initiativet togs av FN:s generalsekreterare Kofi Annan 1999 i syfte att uppmana företagen att främja och tillämpa vissa principer som hämtats från internationella rättsakter. Idag har stora som små företag runt om i världen (idag ca 3400 företag) genom ett gratis medlemskap ställt sig bakom principerna, dvs signerat. Företag som signerat måste regelbundet

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	13 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

skriva en "Communication of Progress" för att visa att principerna uppfylls. Principerna innehåller bland annat följande uppmaningar till företagen:

Princip 3

Värna föreningsfrihet och ett faktiskt erkännande till kollektiva förhandlingar;

Princip 4

Värna avskaffa av alla former av tvångsarbete;

Princip 5

Värna avskaffande av barnarbete;

Princip 6

Värna avskaffandet av diskriminering vid anställning och yrkesutövning.

Läs mer om samtliga 10 principer på

www.unhcr.no/SE/how_i_can_help/Global_Compact.htm

3 EU-KOMMISSIONEN OCH PARLAMENTET – GRÖNBOK, MEDDELANDEN, TOLKNINGSdokUMENT OCH RESOLUTION

3.1 GRÖNBOK

I en grönbok från kommissionen (Offentlig upphandling inom europeiska unionen: Överväganden inför framtiden, KOM (1999) 583 slutlig) konstateras att "upphandlande enheter kan anmodas att genomföra olika arbetsmarknads- och socialpolitiska aspekter vid sina upphandlingar, eftersom offentliga inköp i själva verket kan vara ett viktigt medel att påverka ekonomiska aktörers agerande." Kommissionen syftar bl.a. på vad den kallar positiva åtgärder och exemplifierar med att offentlig upphandling kan användas för att skapa en stadigvarande avsättningsmöjlighet för en "skyddad verkstad" som annars inte skulle tåla konkurrensen från vanliga företag. Kommissionens uttalanden faller tillbaka på artikel 2 i EG-fördraget.

I en annan grönbok från kommissionen (Främjande av en europeisk ram för företagens sociala ansvar, KOM (2001) 366 slutlig) konstateras att socialt ansvarsfulla lösningar förekommer i alla typer av företag, men att främst de stora företagen satsar på socialt ansvar. Vidare sägs att EU intresserar sig för företagens sociala ansvarstagande, eftersom detta anses på ett positivt sätt kunna bidra till att uppnå det strategiska målet för den s.k. Lissabonstrategin (som innebär att EU skall bli "världens mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomi, med möjlighet till hållbar ekonomisk tillväxt med fler och bättre arbetstillfällen och en högre grad av social sammanhållning").

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	14 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

Det kan också nämnas att EG-fördragets artikel 177¹² beskriver gemenskapens främjande av ekonomisk och social utveckling i utvecklingsländer och att EU ska sträva för detta i all sin politik och verksamhet.

I samma grönbok sägs att ett globalt samförstånd behöver utvecklas om vilken typ av information som skall ingå i företagets rapportering om sitt sociala ansvarstagande (Corporate Social Responsibility, CSR), om rapporteringens utformning och om tillförlitligheten hos utvärderings- och revisionsförfarandet. Kommissionen berör även den flora av s.k. sociala märken som växt fram och anser att idén bakom sociala märken är att genom märkning av en vara garanterar att varan har framställts under anständiga villkor vilket antas öka konsumentens incitament att köpa varan. Det framförs också att offentlig upphandling kan vara ett område som kan ha betydelse i sammanhanget.

3.2 MEDDELANDE

I Kommissionens meddelande – Att främja grundläggande arbetsnormer och främja den sociala styrningen (social governance) i samband med globaliseringen, KOM(2001)416, markerar kommissionen att ett rättvist globalt ekonomiskt system bör främja social utveckling och grundläggande rättigheter.

I Europa ligger insikten om att en hållbar ekonomisk tillväxt går hand i hand med social sammanhållning – vilket innefattar respekt för grundläggande arbetsnormer – till grund för de strategiska målen med EU:s ekonomiska och sociala politik. Det är emellertid ILO som är och måste förbli den organisation som fastställer och behandlar arbetsnormer, och uppnåendet av balans i det globala systemet bör ske genom en förstärkning av den sociala pelaren med utgångspunkt i ILO:s, och inte WTO:s, marknadsstyrande mekanismer.

En viktig milstolpe är *Världstoppmötet om social utveckling i Köpenhamn 1995* då de deltagande länderna slog fast ett erkännande av att grundläggande arbetsnormer är universella. I en handlingsplan förband sig regeringarna att

"värna och främja respekten för arbetstagares grundläggande rättigheter, däribland förbudet mot tvångsarbete och barnarbete, föreningsfriheten och rätten att organisera sig och föra kollektiva förhandlingar, lika lön för kvinnor och män för likvärdigt arbete och icke-diskriminering när det gäller anställning, genom att till fullo tillämpa Internationella arbetsorganisationens (ILO) konventioner i fråga om stater som är parter i dessa konventioner, och genom att ta hänsyn till principerna i dessa konventioner i fråga om länder som inte är parter i dem för att på detta sätt uppnå en verkligt oavbruten ekonomisk tillväxt och hållbar utveckling".

Det var med andra ord vid toppmötet som de grundläggande arbetsnormerna identifierades för första gången och man enades om att de är universella genom att göra alla regeringar ansvariga för dem, inte bara de som har ratificerat de relevanta konventionerna.

Detta förstärktes genom överenskommelsen och *1998 års deklaration om grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet* som alla ILO-medlemmar genom sitt medlemskap är skyldiga att främja, även de som inte har ratificerat de relevanta konventionerna (se mer

¹² Artikel 208 i nya Lissabonfördraget

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	15 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

nedan sidan 14). Huvudsyftet med deklARATIONEN var att säkerställa ett universellt erkännande och en universell tillämpning av de grundläggande arbetsnormer¹³ som formulerades vid toppmötet i Köpenhamn.

Kommissionen säger vidare i meddelandet om Social Governance att s.k. uppförandekoder (Code of Conduct), riktlinjer och frivilliga märkningsordningar är viktiga instrument som bidrar till att främja social utveckling och grundläggande arbetsnormer genom ett ökat ansvar från företagens sida. Man poängterar också att dessa ordningar och märkningssystem måste respektera gällande konkurrensregler, d.v.s. de måste vara objektiva, transparenta och icke-diskriminerande och bestämmelserna för att tilldelas märkena ska vara proportionerliga och inte onödigt resurskrävande. Kommissionen säger sig stödja användningen av ILO:s grundläggande konventioner som en gemensam miniminorm för dessa ordningar.

3.3 TOLKNINGSMEDDELANDE

De sociala aspekterna av offentlig upphandling har behandlats även i ett tolkningsmeddelande från kommissionen (Tolkningsmeddelande från kommissionen om gemenskapslagstiftning med tillämpning på offentlig upphandling och om möjligheterna att ta sociala hänsyn vid offentlig upphandling, KOM (2001) 566 slutlig). Syftet med meddelandet var att ”göra det möjligt att på bästa sätt ta olika sociala hänsyn i samband med offentlig upphandling och därmed bidra till en hållbar utveckling, dvs. till såväl ekonomisk tillväxt som sociala framsteg och hänsyn till miljön.”

Trots att de dåvarande upphandlingsdirektiven (t o m 2004) saknade bestämmelser om främjande av sociala mål konstateras att ”gällande gemenskapsrätt på området för offentlig upphandling erbjuder ett antal möjligheter som – om de utnyttjas på lämpligt sätt – gör det möjligt att nå de eftersträvade målen.”¹⁴

Begreppet sociala hänsyn skall ges en vid tolkning. Det täcker åtgärder för att trygga de grundläggande rättigheterna och principerna om likabehandling och icke-diskriminering.

Tolkningsmeddelandet innehåller EU-kommissionens tolkningar av hur man förespar en domstol skulle döma i en viss fråga. Det består bl a av många exempel och frågeställningar, men är inte bindande. Kommissionen hade, i ett tidigare tolkningsmeddelande om miljöhänsyn, uppfattningar som senare inte delades av EG-domstolen vilket gör att man ska betrakta detta som en information. Den slutliga tolkningen av EG-rätten görs av EG-domstolen.

Nedan följer några utdrag ur EU-kommissionens tolkningsmeddelande. De är kompletterade med några kommentarer av författaren:

- Det första tillfället att ställa sociala krav är när den upphandlande enheten bestämmer vad som skall byggas eller köpas. Enheten har i princip rätt att bestämma vad som skall upphandlas. Möjligheten att ställa sociala krav är störst

¹³ ILO:s konventioner om Föreningsfrihet, avskaffande av barnarbete, tvångsarbete och diskriminering

¹⁴ Sjätte stycket i inledningen. De målsättningar som avses är jämställdhet mellan könen och bekämpande av olika former av diskriminering (artiklarna 2 och 13 i EG-fördraget) samt vad som följer av den socialpolitiska dagordningen från december 2000

	MILJÖSTYVRINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	16 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

vid upphandling av byggentreprenader eller tjänster som utförs i det egna landet. Vid upphandling av varor är möjligheterna att ta sociala hänsyn - utöver själva valet av kontrakt föremål ("vad skall jag köpa") - mer begränsade.

Kommentar: Kontrakt föremålet skulle kunna definieras som "etiskt producerade varor".

- När det gäller upphandlingar som inte omfattas av direktiven kan offentliga inköpare fritt sträva efter sociala mål, förutsatt att detta sker i överensstämmelse med EG-fördragets grundläggande bestämmelser och principer. Det åligger medlemsstaterna att avgöra om de upphandlande myndigheterna kan eller skall befrämja sådana mål genom offentlig upphandling.
- Begreppet "sociala hänsyn" i detta meddelande bör förstås i mycket vid bemärkelse. Det omfattar såväl åtgärder för att trygga de grundläggande rättigheterna, liksom principerna om likabehandling och icke-diskriminering (t.ex. jämställdhet mellan könen) som nationell lagstiftning samt tillämpliga gemenskapsdirektiv på det sociala området [12]. Begreppet "sociala hänsyn" omfattar vidare preferensklausuler (t.ex. för integrering av missgynnade personer eller personer som slagits ut från arbetsmarknaden samt positiv särbehandling, särskilt i samband med bekämpning av arbetslöshet och social utslagning).
- Krav på tillverkningsprocessen får (som huvudregel, förf kommentar) ställas om det bidrar till att beskriva egenskaperna hos det som upphandlas, dvs. om kravet utgör en teknisk specifikation. Krav som gäller anställning av personer från en särskild grupp (t.ex. en etnisk minoritet) anses inte som en teknisk specifikation.

Kommentar: vad ska anses gälla om kravet avser skydd av minoritetsbefolkning? Ett av kriterierna för hållbart skogsbruk i FSC anger att lokalsamhällens grundläggande behov ska upprätthållas. Med bakgrund av de deklARATIONER inom EU för "hållbar utveckling" torde ett sådant krav ligga i linje med överenskomna strategier (jfr ovan sidan 2 om Europeiska rådets förklaring om hållbar utveckling).

Kommissionen för detta resonemang i sin handbok "Bying Green" /"Köpa Grönt" (sid 19) :

"Som alltid när det gäller tekniska specifikationer kan du endast ta med specifikationer med anknytning till kontrakt föremålet. Du kan alltså inte ta med specifikationer gällande ett program för t.ex. skydd av skogsberoende befolkningar".

- Det anses att en leverantör som brutit mot lagstiftning inom det sociala området kan uteslutas om överträdelsen enligt nationell lagstiftning utgör ett brott mot yrkesetikern eller ett allvarligt fel i yrkesutövningen. Ett exempel som anges är att en leverantör som inte upprättat en jämställdhetsplan, trots att sådan skyldighet föreligger, kan uteslutas förutsatt att underlåtenheten utgör ett allvarligt fel i

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	17 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

yrkesutövningen enligt nationella regler. Någon gemenskapsrättslig definition av uttrycket allvarligt fel i yrkesutövningen finns inte.

Kommentar: det anses i Sverige ej vara allvarligt fel i yrkesutövningen att inte ha upprättat en jämställdhetsplan. Men hur förhåller det sig med ex vis internationella konventioner (som tillhör EG:s primärrätt), ex vis ILO-konventionerna? Är det ett allvarligt fel i yrkesutövningen att inte upprätthålla och kontrollera att grundläggande ILO-konventioner efterlevs hos underleverantörer / i tillverkningskedjan?

- Det anses svårt att ställa krav på hur prestationen skall ske vid upphandling av varor. Krav som innebär ändring av organisationen, strukturen eller policyn hos en leverantör som är etablerad i en annan medlemsstat än den upphandlande enheten riskerar att vara diskriminerande eller utgöra ett ooberättigat handelshinder. Det sägs också att det finns möjlighet att begära att grundläggande ILO-konventioner ska följas även om inte aktuell stat har ratificerat dessa.

Kommentar: Det sista påståendet bottnar i den internationella överenskommelse och deklaration om vissa grundläggande principer och rättigheter i arbetslivet. Möjlighet kan finnas i enlighet med resonemang ovan.

RESOLUTION

Europaparlamentet är av den uppfattningen att sociala krav inte bara kan ställas utan verkligen bör ställas och har riktat en uppmaning till bland annat EU-kommissionen och menar att det mer ska bli tydligt hur upphandlande myndigheter ska agera. Europaparlamentets resolution om rättvis handel och utveckling (2005/2245(INI)) punkt 22 och 23 lyder. Punkt 22: "Europaparlamentet uppmanar de offentliga myndigheterna inom EU att införliva kriterier för Rättvis handel i sina riktlinjer för upphandling enligt principerna för Rättvis handel." Punkt 23: "Europaparlamentet erinrar om att det särskilt är regionala offentliga myndigheter som gör stora investeringar i produktmarknaden. Parlamentet uppmanar följaktligen dessa myndigheter att i sina anbudsfordringar fästa särskild uppmärksamhet vid rättvisemärkta produkter".

Det ska dock i sammanhanget uppmärksammas att konceptet bakom "Rättvis handel" inte är detsamma som att företag och organisationer efterlever internationellt erkända arbetsvillkor, ex vis de ILO:s åtta kärnkonventioner. Det förstnämnda är kriterier för handel, det andra för arbetsförhållanden.

4 HUR KAN KRAV PÅ SOCIALT ANSVARSTAGANDE KUNNA FORMULERAS I EN UPPHANDLING?

I detta stycke beskrivs olika alternativa sätt att formulera krav på socialt ansvarstagande i offentlig upphandling av varor. Beroende på vad som omfattas av kontraktsföremålet och också vilka målsättningar den upphandlande myndigheten har bör det göras åtskillnad mellan å ena sidan krav på grundläggande accepterade arbetsnormer och å andra sidan Rättvis handel (Fair Trade) och rättvisemärkning.

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	18 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

De alternativ som beskrivs är *teknisk specifikation, utvärderingskriterium, kvalificeringskrav* eller som *tillkommande eller särskilda kontraktsvillkor*. Även diskvalificeringsgrunden "*allvarligt fel i yrkesutövningen*" kan nämnas.

Tekniska krav är per definition relaterade till produkten som sådan medan kvalificeringskrav är relaterade till leverantören och dennes organisation.

En av de grundläggande frågorna är om krav på sociala hänsyn vid upphandling av en vara ska anses som en teknisk specifikation eller om det mer har karaktären av kvalificeringskrav som gäller leverantören vid bedömning av dennes kapacitet och lämplighet att erhålla kontraktet? Eller är de varken kvalificeringskrav eller specifikation av produkten? Kan de ligga till grund för tilldelning av kontrakt? Oavsett kategorisering ska de olika momenten i upphandlingsprocessen hållas isär.

SOM TEKNISK SPECIFIKATION

a) I upphandlingsdirektiven 2004/17/EG och 2004/18/EG föreskrivs det uttryckligen att upphandlande myndigheter får välja mellan specifikationer baserade på tekniska standarder

eller på prestanda- eller funktionskrav (se artikel 23).

Tekniska standarder kan utgå från fullständiga europeiska standarder (EN-standarder), europeiska tekniska godkännanden och internationella standarder till nationella standarder och nationella tekniska specifikationer. Det är möjligt att ta större hänsyn till miljöskydd än vad som går utöver standarder såvida ingen diskriminering sker.

Sociala hänsyn kan i denna bemärkelse vara ex vis krav på tillgänglighet för funktionshindrade eller handikappanpassad utrustning, dvs det hänför sig till ett praktiskt behov för den upphandlande enheten.

Enligt direktiven kan kriterier för miljömärkning användas vid definition av den tekniska specifikationen för föremålet för upphandlingen. Om kriterier för olika slags "etiska märkningar" skulle kunna anses tillhöra denna grupp är oklart. EU-kommissionen har i sin handbok "Köpa Grönt" ansett att denna typ av kriterier inte har tillräcklig anknytning till kontraktsföremålet. Man anser också att krav som gäller anställning av personer från en särskild grupp (kvinnor, en etnisk minoritet eller personer med funktionshinder) inte anses som en teknisk specifikation.

b) En huvudregel vid offentlig upphandling är att det inte är tillåtet att begära att en produkt ska ha ett visst märke, visst fabrikat, en viss certifiering, vara tillverkad med en viss process osv. I undantagsfall kan man ändå hänvisa till ex vis ett visst märke om man inte kan beskriva den efterfrågade produkten på annat sätt, men det måste åtföljas av formuleringen "eller likvärdigt". Om den upphandlande enheten har fattat ett politiskt beslut att ex vis köpa "rättvisemärkta produkter" (ev. i samband med beslut om att bli en "Fair Trade City") så kan detta beslut innebära att de vid upphandling har svårighet att definiera vad som avses. Den upphandlande enheten skulle då kunna hävda att föremålet för upphandlingen inte kan beskrivas på annat sätt än "rättvisemärkt produkt". Vid prövning av vilka produkter som uppfyller kravet får inte endast produkter märkta med rättvisemärkning godtas, utan man måste acceptera alla andra likvärdiga bevismedel.

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	19 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

Det är däremot svårt att hitta något som är "likvärdigt" rättvisemärkning eftersom det märkningssystemet bl.a. kräver tillhörande till visst kollektiv och långa kontraktsförbindelser, vilket i princip enbart kan erhållas genom anslutning till systemet. Det finns därmed risk att de grundläggande EG-rättsliga principerna inte respekteras. Principerna om icke-diskriminering, likabehandling och proportionalitet innebär exempelvis att de krav som ställs inte ska vara mer långtgående än vad som erfordras för att uppnå syftet och då kan krav på visst märke eller vissa av de kriterier som ingår i rättvisemärkningen, bl.a. organisationsanslutning, strida mot detta.

Europaparlamentet har i en resolution om "rättvis handel och utveckling" (2005/2245(INI)) definierat Fair Trade och uppmanar däri upphandlande offentliga organisationer att infoga krav på Fair Trade i sina upphandlingar. En resolution av detta slag har däremot inte någon rättslig betydelse och det är tveksamt om det är möjligt att hänvisa till denna vid beskrivning av vad som ska upphandlas eller om det kan användas som "teknisk specifikation".

SOM TEKNISK SPECIFIKATION – KRAV PÅ PRODUKTIONSMETOD/TILLVERKNINGSPROCESS

Det är i viss utsträckning möjligt att ställa krav på hur produktionsprocessen gått till. I synnerhet gäller detta om produktionsmetoden påverkar egenskaper hos slutprodukten och det finns en tydlig koppling mellan denna och föremålet för upphandling, ex vis obesprutade livsmedel eller papper av returfiber. Frågan är om begreppet "produktionsprocess" även kan avse sociala arbetsförhållanden.

I miljösammanhang anses det att krav på produktionen i vissa fall kan vara relevant även om kopplingen till föremålet för upphandling *inte* är uppenbar eller om produktionsmetoden påverkar produktens egenskaper endast "osynligt", *exempel*:

- el från förnyelsebara energikällor
- trävaror från hållbart skogsbruk

Särskilda förutsättningar gäller i dessa fall:

EU har gemensamma politiska mål, handlingsprogram eller lagstiftning adresserat till vissa prioriterade miljöproblem. Det viktigaste är *syftet* inom EU:s miljöpolitik och vad den upphandlande myndigheten avser att åstadkomma med kravet, dvs myndighetens egna mål, och att kraven står i proportion till det. Ett par exempel på det är utsläpp av växthusgaser (klimatkonventionen,/Kyoto-protokollet) eller minskning av ämnen som bryter ner ozonskiktet (Montrealprotokollet).

Upphandlingskrav som kan härledas till något prioriterat miljömål har därmed ett betydelsefullt syfte och strider därmed inte, enligt rättspraxis¹⁵, mot gemenskapsrättens bestämmelser om offentlig upphandling.

Frågan blir om samma resonemang kan föras beträffande de sociala förhållanden (arbetsvillkor etc) som förekommit vid produktionen av en vara som är föremål för offentlig upphandling? Kan sociala förhållandena anses vara "osynliga" egenskaper hos

¹⁵ Se bl a EG-domstolens dom C-448/01 Wienstroem

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	20 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

en vara? Svaret borde vara nej om man ser till att tekniska specifikationer ska ange bl a prestanda och funktion och som utgångspunkt relatera till standarder.

SOM TEKNISK SPECIFIKATION AV UTFÖRANDE AV TJÄNST

Krav på utförande av en tjänst är i regel en form av teknisk specifikation på utförandet av en tjänst, ex vis miljöanpassade städmetoder. Frågan är om de kan avse villkor som inte direkt är en förutsättning för uppdragets utförande, ex vis anställning av arbetslösa.

SOM UTVÄRDERINGSKRITERIUM

Utvärderingskriterium (eller tilldelningskriterium) kan liknas med en teknisk specifikation som ger ett anbud mervärde om det uppfylls ("bör-krav") vid användning av tilldelningsmetoden "det ekonomiskt mest fördelaktiga anbudet". EG-domstolen har i målet "Finska bussarna" (C-513/99) angett att miljöhänsyn inte behöver kunna omräknas i ett direkt ekonomiskt värde för den upphandlande enheten, men anger samtidigt att kriterierna sammantaget ska ha ett värde för den som gör upphandlingen. Domstolen anger dessutom några viktiga förutsättningar för att miljökrav ska få ställas: de ska ha ett samband med föremålet för upphandling, de ska vara mätbara, icke-diskriminerande och transparenta.

Ett tilldelningskriterium skall göra det möjligt att bedöma en produkts eller tjänsts inneboende egenskaper och måste därför vara direkt kopplat till det som upphandlas.¹⁶ Ett "socialt kriterium" i meningen att kriteriet gör det möjligt att bedöma t.ex. kvaliteten hos en tjänst som är avsedd för en viss missgynnad samhällsgrupp kan användas om det bidrar till att bestämma vilket anbud som är det ekonomiskt mest fördelaktiga. Ett kriterium som avser efterlevnad av ILO:s kärnkonventioner vid tillverkningen av varan rör leverantörens organisation och är inte lämpat utvärderingskriterium. Enligt EG-domstolen (Mål C-532/06 Emm. G. Liniakis AE m.fl. mot Dimos Alexandroupolis) utgör inte krav som avser anbudsgivarnas förmåga att utföra kontraktet grunder för tilldelning av kontrakt (utvärderingskriterier) utan sådant som hänför sig till leverantörens organisation eller kapacitet, såsom krav på kvalitets- eller miljöledningssystem, hänför sig till kvalificeringsfasen.

SOM SÄRSKILT KONTRAKTSVILLKOR

Särskilda kontraktsvillkor är tillämpliga när det efterfrågade önskemålet varken kan rubriceras som kvalificeringskrav, tekniska specifikationer eller utvärderingskriterier. Begreppet härrör från ett par domar från EG-domstolen, där "tillkommande kriterier"

¹⁶ Kommissionen hänvisar till bl.a. generaladvokatens förslag till avgörande den 5 juni 2001 i de förenade målen C-285/99 och C-286/99, Lombardini där generaladvokaten i fotnot 23 yttrar följande. "The criteria used to determine the most economically advantageous tender must be directly linked to the purpose of the contract and may concern quality, price, technical merit, aesthetic and functional characteristics, environmental characteristics, running costs, cost-effectiveness, after-sales service and technical assistance, delivery date and delivery period or period of completion".

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	21 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

med olika samhällspolitiska syften, bl a arbetsmarknadsåtgärder, att har accepterats. Villkoren får emellertid inte påverka bedömningen av anbuderna varken vid kvalificeringen eller vid tilldelningen, men anbudsgivare som ej accepterat villkoren får ej antas. Läs mer ovan sidan 4 ff.

Flera olika begrepp förekommer ex vis tillkommande villkor eller tillkommande tilläggsvillkor. Bestämmelser om särskilda kontraktstvillkor finns i artikel 26 (direktiv 2004/18/EG) och i LOU 6 kap 13§, resp LUF 6 kap 14§. Formuleringarna skiljer sig åt något, men det är tydligt att det är utförandet under kontraktperioden som avses.

Art 26 Villkor för fullgörande av kontraktet

”En upphandlande myndighet får ställa särskilda krav på hur kontraktet skall fullgöras under förutsättning att de är förenliga med gemenskapsrätten samt att de anges i meddelandet om upphandling eller i förfrågningsunderlaget. Dessa krav får bland annat omfatta sociala hänsyn och miljöhänsyn”

13§ Särskilda villkor för fullgörande av kontrakt

”En upphandlande myndighet får ställa särskilda sociala, miljömässiga och andra villkor för hur ett kontrakt skall fullgöras. Dessa villkor skall anges i annonsen om upphandling eller i förfrågningsunderlaget”

Formuleringarna ovan öppnar för att det handlar om ”särskilda” krav, med andra ord sådana krav som inte kan inlemmas i övriga kategorier. De kan också anses som ”särskilda” på grund av dessa typer av krav normalt inte kan förväntas av anbudsgivare inom det aktuella produktområdet. En ytterligare synvinkel är att begreppet ”särskilt” används på grund av att villkoret skulle sakna direkt samband med föremålet för upphandlingen¹⁷, men ändå kan anses som tillåtna eftersom de exempelvis fyller ett prioriterat syfte definierat gemensamt av EU:s medlemsstater.

Som nämnts ovan så har Upphandlingsutredningen¹⁸ konstaterat att de miljökrav som bedömts av EG-domstolen har använts vid bedömningen av vilket anbud som är mest fördelaktigt, medan de kriterier som rättsfallen för de sociala frågorna berört har hanterats utanför själva tilldelningen av kontrakten. Detta kan tas till intäkt för att sociala hänsynstaganden vid upphandling av varor bör formuleras som ett särskilt villkor för den/de leverantörer som slutligen tilldelas kontraktet.

EG-domstolen har i domen Nord-pas-de Calais gett uppfattning att ”särskilda kontraktstvillkor” kan anses vara en öppning för att kunna ställa krav som främjar prioriterade frågor in EU (i den aktuella domen motverka arbetslöshet) och krav som inte särskilt är angivna i direktiven såvida de inte strider mot grundläggande EG-rättsliga principer.

¹⁷ I dom C-379/98 Preussen-Elektra konstateras att... ”Det ligger för övrigt i elens natur att det är svårt att bestämma dess ursprung och särskilt dess källa, när den en gång har matats in i ett överförings- eller distributionsnät”. Dessa domskäl i refereras i flera andra domar, bl a Wienstroem C-448/01

¹⁸ Slutbetänkande SOU 2006:28

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	22 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

SOM KVALIFICERINGSKRAV

Kvalificeringskrav omfattar bedömningen av om en anbudsgivare är lämplig och har den rätta och tillräckliga förmågan/kapaciteten att erhålla och utföra det aktuella upphandlingskontraktet. Kraven ställs med utgångspunkt i vad som ska upphandlas och i övrigt på de i direktiven/LOU/LUF angivna kriterierna. Det ska dock förutsättas att leverantören säljer lagligt producerade varor oavsett om det rör sig om nationell lagstiftning eller internationella allmängiltiga bestämmelser.

Frågan är om det är möjligt att uppställa några ”särskilda kvalificeringsvillkor”. Med hänvisning till vad som sagts ovan går uppfattningarna isär om hur Beentjes-domen ska tolkas. Särskilda villkor i kvalificeringsfasen skulle bl.a. ge utrymme för upphandlande myndigheter som har uppsatta mål om ”etiskt producerade varor” att bedöma leverantörens lämplighet utifrån de förutsättningarna. Ett särskilt kvalificeringsvillkor skulle kunna vara att begära att det ska framgå av anbudet, ex vis i beskrivningen av kvalitetssäkringsrutiner, att leverantören har kontroll huruvida de offererade varorna är producerade i enlighet med de grundläggande ILO-konventionerna.

Anbudsgivare kan på vissa grunder uteslutas (diskvalificeras) från deltagande i en upphandling. LOU nämner bl.a. om företag är i konkurs eller under tvångsförvaltning eller inte fullgjort sina skyldigheter att betala skatter och avgifter, men en anbudsgivare kan också uteslutas om han ”har gjort sig skyldig till allvarligt fel i yrkesutövningen och den upphandlande myndigheten kan visa detta”. Någon definition av begreppet allvarligt fel i yrkesutövningen finns dock inte, vare sig i gemenskapsrätten eller i rättspraxis. Varje medlemsstat får därför definiera begreppet i sin nationella lagstiftning och avgöra om det, ex vis, är ett allvarligt fel i yrkesutövningen att underlåta att fullgöra vissa skyldigheter på det sociala området. Ett exempel som har angetts¹⁹ är att en inhemsk leverantör som inte upprättat en jämställdhetsplan, trots att sådan skyldighet föreligger enligt den nationella lagstiftningen, kan uteslutas förutsatt att underlåtenheten utgör ett allvarligt fel i yrkesutövningen enligt nationella regler.

Allvarligt fel skulle kunna vara ”yrkesfuskar”, likaså lagöverträdelser som kan bevisas, men utan att dom fallit. Uppenbara kvalitetsbrister i samband med ex vis handhavande av kemikalier skulle kunna vara exempel på ”allvarligt fel i yrkesutövningen”. Det har även framförts att avtalsbrott i ett tidigare kontraktsförhållande skulle kunna hänföras till denna kategori²⁰.

Det finns ingen tidsrymd bakåt angiven vare sig i LOU eller i direktiven, d.v.s. hur länge en leverantör ska kunna lastas för begångna fel. Den upphandlande enheten bör göra en riskbedömning inför den aktuella upphandlingen och sannolikt är det inte rimligt att utestänga en leverantör från den offentliga marknaden för ”evinnerlig tid”.

Frågan är då om en varuleverantör/anbudsgivare, som offererar varor i vetskap om att de har producerats utan hänsynstagande till grundläggande ILO-konventioner eller på ett sådant sätt att det står i strid mot FN:s deklaration om mänskliga rättigheter, kan anses bryta mot yrkesetikerna eller begå ett allvarligt fel i sin yrkesutövning?

¹⁹ EU-kommissionens tolkningsmeddelande om sociala hänsyn KOM (2001)566

²⁰ Ref. Generaladvokatens yttrande i förslag till dom i mål C-71/92, Kommissionen mot Spanien

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	23 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

Leverantören förutsätts sälja lagligt producerade varor. Kan man i så fall begära att det ska framgå av anbudet, ex vis beskrivning av kvalitetssäkringsrutiner, att leverantör har kontroll huruvida de offererade varorna är producerade i enlighet med de grundläggande ILO-konventionerna, i synnerhet när dessa inte ratificerats i den nationella lagstiftningen?

5 SLUTSATSER

Med hänvisning till vad som sagts ovan i rättsgenomgången och i punkt 1-6 kan det konstateras att det mest lämpliga sättet att införa sociala eller etiska krav vid en varuupphandling är som särskilda kontraktsvillkor. Ett sätt kan vara att som särskilda kontraktsvillkor införa en "uppförandekod" eller på annat sätt beskriva de riktlinjer som ska följas av leverantören under kontraktstiden och vid leverans av varorna. Det ska framgå av anbudet att kontraktsvillkoren accepteras av leverantören. Uppföljning kan ske genom att leverantören regelbundet, på ett överenskommet sätt, redovisar hur kontraktsvillkoren uppfylls. Om det visar sig att brister förekommer kan fördjupad kontroll eller uppföljning göras, hur och vem som ska genomföra detta bör framgå av kontraktsvillkoren.

Rättsläget måste dock anses som oklart eftersom några prejudicerande domslut som rör sociala hänsyn vid upphandling av varor inte finns i dagsläget.

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	24 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

BILAGA 1: BEAKTANDESATSERNA

Beaktandesats 29, berör miljöaspekter m.m.

De tekniska specifikationer som offentliga upphandlare upprättar bör tillåta att den offentliga upphandlingen öppnas för konkurrens. Det måste därför vara möjligt att lämna anbud som baseras på olika tekniska lösningar.

De tekniska specifikationerna måste följaktligen kunna bygga på prestanda- och funktionskrav och, om det hänvisas till europeisk standard eller, i avsaknad av sådan, till nationell standard, måste de upphandlande myndigheterna beakta anbud som baseras på andra likvärdiga lösningar. För att visa att en lösning är likvärdig bör anbudsgivarna få använda alla former av bevis. Den upphandlande myndigheten måste kunna motivera alla beslut om att likvärdighet inte föreligger.

En upphandlande myndighet som vill fastställa miljökrav i de tekniska specifikationerna för ett bestämt kontrakt får föreskriva särskilda miljöegenskaper, t.ex. en viss produktionsmetod, och/eller särskilda miljöeffekter för grupper av varor eller tjänster. Den får, men är inte skyldig att, använda lämpliga specifikationer som fastställts för miljömärken, t.ex. det europeiska miljömärket, (multi)nationella miljömärken eller andra miljömärken, om kraven för märket har utarbetats och antagits på grundval av vetenskapliga rön eller genom ett förfarande i vilket de berörda parterna, t.ex. statliga organ, konsumenter, tillverkare, distributörer och miljöorganisationer, kan delta och om miljömärket är tillgängligt för samtliga berörda parter.

Den upphandlande myndigheten bör då det är möjligt fastställa tekniska specifikationer för att ta hänsyn till kriterier avseende tillgänglighet för funktionshindrade eller formgivning med tanke på samtliga användares behov. De tekniska specifikationerna bör tydligt anges så att alla anbudsgivare vet vad de krav som den upphandlande myndigheten fastställt omfattar.

Beaktandesats 33, berör särskilda villkor

Villkoren för fullgörandet av ett kontrakt är förenliga med detta direktiv om de inte är direkt eller indirekt diskriminerande och om de anges i meddelandet om upphandling eller i förfrågningsunderlaget. Villkoren kan till exempel syfta till att främja yrkesutbildning på arbetsplatsen och anställning av personer som har särskilda svårigheter att komma in på arbetsmarknaden, bekämpa arbetslöshet eller skydda miljön. Som exempel kan nämnas skyldighet att i samband med fullgörandet av ett kontrakt anställa långtidsarbetslösa eller att genomföra utbildning för arbetslösa eller ungdomar, att följa bestämmelserna i grundläggande ILO-konventioner (International Labour Organisation) om dessa inte har införlivats med den nationella lagstiftningen eller att anställa ett större antal personer med funktionshinder än som krävs enligt den nationella lagstiftningen.

Beaktandesats 34, berör arbetsrättsliga villkor

Gällande lagar, förordningar och kollektivavtal rörande anställningsvillkor och arbetarskydd, på såväl nationell nivå som gemenskapsnivå, är tillämpliga vid fullgörandet

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	25 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

av ett offentligt kontrakt om dessa bestämmelser och tillämpningen av dem överensstämmer med gemenskapsrätten.

För gränsöverskridande verksamhet, när arbetstagare i en medlemsstat utför tjänster i en annan medlemsstat i samband med fullgörandet av ett offentligt kontrakt, fastställs i Europaparlamentets och rådets direktiv 96/71/EG av den 16 december 1996 om utstationering av arbetstagare i samband med tillhandahållande av tjänster (1) de minimivillkor som måste uppfyllas i värdlandet gentemot de utstationerade arbetstagarna.

Om det i nationell rätt ingår bestämmelser i detta avseende, kan det om dessa förpliktelser inte uppfylls betraktas som ett allvarligt fel eller som ett brott mot den ekonomiska aktörens yrkesetik, som kan medföra att den ekonomiska aktören utesluts från det offentliga upphandlingsförfarandet.

Beaktandesats 46, berör skyddsvärda sociala aspekter inom EU-gemenskapen

För att garantera likabehandling bör tilldelningskriterierna göra det möjligt att jämföra anbudena och bedöma dem på ett objektivt sätt. Om dessa villkor är uppfyllda, kan ekonomiska och kvalitativa tilldelningskriterier, samt de kriterier som gäller uppfyllande av miljökrav, göra det möjligt för den upphandlande myndigheten att tillgodose den berörda offentliga enhetens behov, så som de är formulerade i specifikationerna för upphandlingen.

Det är enligt samma villkor som en upphandlande myndighet får använda kriterier som syftar till att tillgodose sociala krav som bland annat tillgodose behov- fastställda i specifikationerna för upphandlingen – hos särskilt missgynnade befolkningsgrupper, till vilka förmånstagarna/användarna av de byggentreprenader, varor och tjänster som är föremål för upphandlingen hör.

	MILJÖSTYRNINGSRÅDET	DATUM	2009-01-30	SIDOR	26 (26)
	PM	JURIDISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SOCIALA OCH ETISKA KRAV I OFFENTLIG UPPHANDLING			

BILAGA 2: ILO KONVENTIONER

De mest relevanta ILO konventioner (kärnkonventioner fetmarkerade). Läs mer om ILO på www.ilo.org.

Uppgift om vilka länder som har ratificerat kärnkonventionerna finns här, www.ilo.org/ilolex/english/docs/declworld.htm

Uppgift om samtliga konventioner och vilka som ratificerat dem finns här, www.ilo.org/ilolex/english/convdisp1.htm

Konvention nummer

3	Maternity Protection Convention, 1919
29	Forced Labour Convention, 1930
87	Freedom of Association and Protection of the Right to Organise Convention, 1948
94	Labour Clauses (Public Contracts) Convention, 1949
98	Right to Organise and Collective Bargaining Convention, 1949
100	Equal Remuneration Convention, 1951
101	Holidays with Pay (Agriculture) Convention, 1952
102	Social Security (Minimum Standards) Convention, 1952
103	Maternity Protection Convention (Revised), 1952
105	Abolition of Forced Labour Convention, 1957
110	Plantations Conventions, 1958 Protocol of 1982 to the Plantations Convention, 1958
111	Discrimination (Employment and Occupation) Convention, 1958
132	Holidays with Pay Convention (Revised), 1970
135	Workers' Representative Convention, 1971
138	Minimum Age Convention, 1973 (146 Minimum age <i>recommendation</i> , 1973)
155	Occupational Safety and Health Convention, 1981 Protocol of 2002 to the Occupational Safety and Health Convention, 1981
170	Chemicals Convention, 1990
182	Worst Forms of Child Labour Convention, 1999
184	Safety and Health in Agriculture Convention, 2001